

GUAM ÇƏRÇİVƏSİNDƏ AZƏRBAYCAN – UKRAYNA MÜNASİBƏTLƏRİ

Hicran XƏLİLOVA*

XÜLASƏ

Bu çalışmada GUAM çərçivəsində Azərbaycan ilə Ukrayna arasında əlaqələrin inkişaf tendensiyası təhlil edilib. Əvvəla, məqalədə GUAM təşkilatının yaranmasının tarixi şərtlərindən danışılır. Qeyd olunur ki, GUAM formatında əməkdaşlıq təşkilat üzvlərinin iqtisadiyyatının inkişafı üçün yeni imkanlar açdı. GUAM çərçivəsində Azərbaycanla Ukrayna arasında əlaqələr dinamik xarakter daşıyırdı. Tərəflər yeni əməkdaşlıq istiqamətləri müəyyənləşdirdi. Məqalədə Sovet İttifaqının parçalanmasından sonra Azərbaycanla Ukrayna arasında əlaqələrin inkişafı nəzərdən keçirilir. Qeyd edək ki, Sovet İttifaqının dağılmasından sonra Azərbaycan və Ukraynanın müxtəlif xarakterli sıx əməkdaşlığının yaradılmasına böyük maraq göstərildi. Azərbaycanla Ukrayna arasındakı münasibətlərin inkişafında Heydər Əliyevin həlledici rolu olmuşdur. Tərəflər arasında GUAM çərçivəsində əməkdaşlıq müxtəlif sahələrdə inkişaf edir.

Açar Sözlər: GUAM, Azərbaycan, Ukrayna, Avropa, beynəlxalq münasibətlər.

THE RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND UKRAINE WITHIN THE GUAM FRAMEWORK

ABSTRACT

The tendency of development of the relations between Azerbaijan and Ukraine within the GUAM framework is analyzed in this scientific article. First of all, the article talks about the establishment of historical prerequisites of GUAM. It is emphasized that cooperation within the GUAM framework opened new opportunities for development of economy to members of the organization. The relations between Azerbaijan and Ukraine within GUAM framework played dynamic role. The parties defined new directions of cooperation. In article the development of the relations between Azerbaijan and Ukraine is considered after collapse of the Soviet Union. It can also be emphasized that after collapse of the USSR Azerbaijan and Ukraine showed great interest in establishment of close cooperation in different aspects. Heydar Aliyev played crucial role in development of the relations

Key Words: GUAM, Azerbaijan, Ukraine, Europe, international relations.

GİRİŞ

Sovet İttifaqının süqutundan sonra ittifaq ölkələrinin əksəriyyəti ağır siyasi və iqtisadi böhrandan çıxmağın yeganə yolunu qərb strukturlarına inteqrasiyada görürdülər. Təbii ki, Qərb də öz növbəsində keçmiş sovet respublikalarının Rusiyanın təsir orbitindən birdəfəlik uzaqlaşdırılmasında maraqlı idi. Bu baxımdan, həmin respublikaların siyasi və iqtisadi inteqrasiyasının təmin olunmasının müxtəlif mexanizmləri və formatları nəzərdən keçirilirdi. GUAM-ın yaradılması həm iştirakçı postsovet ölkələrinin, həm də Qərbin maraqlarına cavab verirdi. SSRİ-nin süqutundan

* Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Siyasi Araşdırmalar İnstitutunun doktorantı, E-mail: hejranxelilova@yahoo.com

sonra Rusiyanın təşəbbüsü və birbaşa təşkilatçılığı ilə yaranan MDB demək olar ki, üzv ölkələrin böyük əksəriyyətinin siyasi və iqtisadi gözləntilərinə cavab vermirdi. Nəzərə çarpan əsas məqam ondan ibarət idi ki, MDB formatında üzv ölkələrin maraqlarının uzlaşdırılması mümkünsüz görünürdü. Təbii ki, ümumi maraqların mövcudluğu fonunda fəaliyyət göstərməyən təşkilatın perspektivlərini ümidverici hesab etmək qeyri-mümkün idi. Öz müstəqilliklərinə iqtisadiyyatları dağılmış halda qovuşan postsovet respublikaları iqtisadi böhrandan çıxmaq prioritet kimi müəyyənləşdirilmişdir.

GUAM-IN YARADILMASI VƏ TƏŞKİLAT ÇƏRÇİVƏSİ

MDB-nin təsis olunduğu vaxtdan hər ötən il daha aydın hiss olunurdu ki, onun çərçivəsində postsovet ölkələrinin iqtisadi və siyasi inkişafını şərtləndirəcək qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq etmək real deyil. Bu səbəbdən ümumi maraqların təmin olunması istiqamətində daha səmərəli fəaliyyət göstərməyə imkan verəcək yeni qurumun yaradılması getdikcə daha çox aktualıq kəsb edirdi. Bu zərurətdən çıxış edərək və Qərbin yaxından dəstəyinə söykənərək Azərbaycan, Gürcüstan, Moldova və Ukrayna 1997-ci il, oktyabr ayının 10-da Avropa Şurasının Strasburqdakı Sammitində GUAM-ın yaradılması haqqında razılığa gəldilər. Belə ki, Azərbaycan prezidenti H.Əliyev, Gürcüstan prezidenti E. Şevardnadze, Ukrayna prezidenti L.Kuçma, və Moldova prezidenti P.Luçinski arasında Sammit çərçivəsində bağ tutmuş görüşün nəticəsi olaraq Birgə Kommunique imzalamışdır (Şahmuradov, 2011: 100).

GUAM-ın yaradılmasının əsas məqsədi üzv ölkələrdə demokratik və iqtisadi inkişafın təmin olunmasından ibarət idi. Təbii ki, təşkilatın yaradılmasının məqsədlərinin yalnız bundan ibarət olduğunu düşünmək düzgün deyildir. GUAM-ın yaradılması haqqında imzalanmış sənəddə təşkilatın yaradılmasının bir sıra mühüm məqsədləri aydın şəkildə sadalanır. Belə ki, sənəddə GUAM-ın yaradılmasının əsas məqsədləri kimi AvroasiyaTransqafqaz nəqliyyat dəhlizinin yaradılması, üzv ölkələr arasında onların ümumi maraqlarına cavab verəcək səviyyədə qarşılıqlıfaydalı əməkdaşlığın təmin olunması, etibarlı təhlükəsizlik mühitinin yaradılması, üzv ölkələr arasında bütün istiqamətlərdə əlaqələrin sıxlaşdırılması qeyd edilmişdir. Üzv ölkələrin maraqlarına cavab verən başlıca məqam ondan ibarət idi ki, təşkilat çərçivəsində ərazi bütövlüyü, münaqişələrin dinc yollarla tənzimlənməsi, separatizm və beynəlxalq

terrorizmə qarşı birgə mübarizənin aparılması və s. prinsipial məsələlərdə vahid yanaşma mövcud idi. Bütün bunlar GUAM çərçivəsində əməkdaşlığı üzv ölkələr üçün kifayət qədər cəlbedici etmişdir. Yandığını vaxtdan üzv ölkələrin iqtisadi inkişaflarının etibarlı təmin olunması baxımından kifayət qədər perspektivli görünən GUAM-ın 1999-cu Özbəkistanın da üzv olması ilə sıraları genişlənmişdir. Bununla əlaqədar olaraq 1999-cu ilin aprelindən etibarən GUÖAM adlandırılmışdır. 2005-ci ildə Özbəkistan təşkilatın nəzərdə tutulan bir sıra fəaliyyət istiqamətləri ilə razı olmadığını əsas gətirərək onun sıralarını tərk etmişdir və bundan sonra təşkilat yenidən GUAM adlanmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, GUAM-ın təşkilatlanması prosesi 2006-cı ilə qədər davam etmişdir. Belə ki, 2006-cı ilin may ayının 22-23-də Ukraynanın paytaxtı Kiyevdə baş tutmuş sammitdə GUAM Demokratiya və İqtisadi İnkişaf naminə Təşkilat olaraq təsis edilmişdir. Məhz Kiyev sammitində GUAM-ın nizamnaməsi də qəbul olunmuşdur. Təsdiq olunmuş yeni Nizamnamədə GUAM-ın məqsədləri dəqiqliklə müəyyənləşdirilmişdir. Belə ki, Nizamnamədə təşkilatın əsas məqsədlərinin aşağıdakılar olduğu qeyd edilir:

- demokratik dəyərlərin təsdiq edilməsi, hüququn aliliyinin və insan haqlarına hörmətin təmin olunması;
- davamlı inkişafın təmin edilməsi;
- beynəlxalq və regional təhlükəsizliyin və stabilliyin möhkəmləndirilməsi;
- ümumi təhlükəsizlik məkanının yaradılması üçün Avropa inteqrasiyasının dərinləşdirilməsi, həmçinin iqtisadi və humanitar əməkdaşlığın genişləndirilməsi;
- sosial-iqtisadi, nəqliyyat, enerji, elmi-texniki və humanitar potensialının inkişaf etdirilməsi;
- qarşılıqlı maraq kəsb edən sahələrdə qarşılıqlı siyasi əlaqələrin və praktiki əməkdaşlığın genişləndirilməsi (GUAM, 2016).

Göründüyü kimi, təşkilatın qarşısında qoyulmuş əsas məqsədlər üzv ölkələrin siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni maraqlarına tam cavab verir. Bu baxımdan, təşkilat çərçivəsində əməkdaşlığın qurulması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində üzv ölkələrciddi fəallıq nümayiş etdirmişlər. Bundan başqa, məqsədlərindən göründüyü kimi, təşkilatın fəaliyyətinin prioritetlərini iqtisadiyyat və nəqliyyat-kommunikasiya

sahələrində mühüm layihələrin həyata keçirilməsi təşkil edirlər. Lakin GUAM-ın fəaliyyət sərhədləri yalnız bunlarla məhdudlaşmır və onun siyasi və hərbi xarakterli prioritetlərə də malik olduğu müşahidə olunur. Bu, baxımdan, bəzən, GUAM Rusiyaya qarşı, konkret olaraq isə, MDB-yə qarşı yaradılmış bir təşkilat kimi nəzərdən keçirilir. Avropa İttifaqının müəyyən davranış tərzini də belə fikirlərin oturuşmasına əsas yaradır. Belə ki, Aİ təşkilatı çərçivəsində fəaliyyətin əsasən Rusiyadan kənar qurulması maraqlarını tam gizlətmir. Bundan başqa, GUAM formatında iştirakçı ölkələrin Avropa strukturlarına daha səmərəli inteqrasiyasına nail olunacağı güman edilir. Keçmiş sovet ölkələrinin Avropaya intensiv inteqrasiyası digər vacib məqamlarla yanaşı, həm də onları Rusiyanın təsirindən çıxarılmasının effektiv vasitəsi kimi nəzərdən keçirilir. Bütün bunlar və bir sıra başqa məqamlar GUAM-ın anti-Rusiya və ya anti-MDB təşkilatı kimi nəzərdən keçirilməsinə müəyyən əsaslar yaradır. Əslində isə, iştirakçı ölkələr üçün təşkilatın yaradılması motivləri başlıca olaraq səmərəli və davamlı iqtisadi inkişafı təmin etməklə bağlı idi. Çünki, postsovet ölkələri aydın dərk etdirdilər ki, MDB formatında fəaliyyət onların iqtisadi inkişaf məqsədlərinin reallaşdırılmasını təmin etmək iqtidarında deyil. Bu baxımdan, üzv ölkələrin həm iqtisadi inkişafı, həm də Avropaya inteqrasiyası üçün GUAM kimi regional bir təşkilatın yaradılması vacib əhəmiyyət kəsb edirdi.

AZƏRBAYCAN – UKRAYNA MÜNASİBƏTLƏRİ

Təşkilat çərçivəsində ayrı-ayrı üzv ölkələr arasında müxtəlif istiqamətlərdə sıx əməkdaşlığın əsası qoyulmuşdur. Həmçinin, GUAM çərçivəsində Azərbaycan-Ukrayna əlaqələrinin qurulması və inkişaf etdirilməsi xüsusi dinamikliyi ilə seçilir. Ümumiyyətlə, GUAM çərçivəsində Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərinə toxunmamışdan öncə qeyd edək ki, Ukrayna Azərbaycanın ən yaxından əməkdaşlıq etdiyi postsovet respublikalarındandır. Tərəflər arasında münasibətlərin inkişaf tendensiyası onu strateji kimi səciyyələndirməyə imkan verir. Qeyd edək ki, Azərbaycanla Ukrayna arasında diplomatik münasibətlər 1992-ci il yanvar ayının 31-də qurulmuşdur. Həmin dövrdə tərəflər arasında siyasi və iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi olduqca vacib idi. Çünki, digər postsovet ölkələri kimi Azərbaycan və Ukrayna da dağılmış iqtisadiyyatlarını bərpa etməyin müxtəlif yollarını axtarırdılar. Azərbaycanla Ukrayna arasında əməkdaşlığın qurulması və inkişaf etdirilməsi bu istiqamətdə təsirli vasitələrdən biri kimi nəzərdən keçirilirdi. Bu baxımdan, əlaqələrin inkişaf etdirilməsi həm

Azərbaycanın, həm də Ukraynanın strateji maraqlarına cavab verir. Müvafiq olaraq hələ müstəqilliklərinin ilk illərində beynəlxalq müstəvidə Azərbaycan və Ukrayna yaxın tərəfdaş ölkələr kimi qəbul olunurdular. Bunu şərtləndirən vacib məqam ondan ibarət olmuşdur ki, Azərbaycan və Ukrayna xalqları arasında tarixən səmimi və mehriban dostluq münasibətləri mövcud olmuşdur. Sovet İttifaqının süqutunun ilk illərindəki çətin dövrlərdə Azərbaycan və Ukrayna qarşılıqlı şəkildə biri-birilərinə yaxından dəstək olmuşlar. Xüsusi olaraq vurğulamaq lazımdır ki, bu ənənənin əsası ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. 2013-cü ilin noyabrında Azərbaycanda rəsmi səfərdə olan zaman V. Yanukoviç bunu xüsusi vurğulayaraq demişdir: “Biz münasibətlərimizin müxtəlif dövrlərini, ölkələrimizin yaşadığı çətin vaxtları xatırlayırıq. Dostlar həmişə çətin anlarda tanınır. Biz Ukraynanın çox mürəkkəb vəziyyətdə olduğunu yaxşı xatırlayırıq və o zaman Heydər Əliyev Ukraynaya təmənnəsiz yardım göstərilməsi qərarını qəbul etdi. Müstəsna şərait yaradıldı və neft verildi. Faktiki olaraq Siz o zaman energetikamızı, kənd təsərrüfatımızı xilas etdiniz. Bu, əlbəttə ki, unudulmur” (Kəngərli, 2013).

İki ölkə arasında diplomatik əlaqələrin 1992-ci ildə qurulmasına baxmayaraq, rəsmi nümayəndəliklər nisbətən gec açılmışdır. Belə ki, 1996-cı ilin may ayının 5-də Ukraynanın Azərbaycanda, 1997-ci ilin mart ayının 17-də isə Azərbaycanın Ukraynada səfirlikləri fəaliyyətə başlamışdır (BizimYol, 2016). Səfirliklərin fəaliyyətə başlamasından sonra Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərində yeni bir dövr başlamışdır. Belə ki, bundan sonra siyasi, iqtisadi, mədəni müstəvilərdə qarşılıqlı əməkdaşlıq intensiv inkişaf etdirilməyə başladı. Qeyd edək ki, Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərinin inkişafının başlanğıc mərhələsində Ukrayna Respublikasının Prezidenti L. Kuçmanın Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfəri təsirli rol oynamışdır. Bu səfər tərəflər arasında münasibətlərin və əməkdaşlığın inkişafı üçün mühüm stimül yaratmışdır və əlaqələrinin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir. Ukrayna Prezidenti L. Kuçmanın rəsmi səfərinə cavab olaraq 1997-ci ilin mart ayının 24-25-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Ukraynaya rəsmi səfərə getmişdir. Heydər Əliyevin bu səfəri həm Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərinin inkişafı baxımından, həm də Azərbaycanın bir sıra vacib maraqları baxımından əhəmiyyətli idi. Belə ki, səfər zamanı Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərinin və əməkdaşlığının inkişaf istiqamətləri ətrafında geniş müzakirələr aparılmışdır. Bundan

başqa, səfər çərçivəsində prezidentlərin görüşü zamanı Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi məsələsi də müzakirə obyektinə olmuşdur. Bu istiqamətdə müzakirə zamanı Ukrayna Prezidenti L. Kuçma Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini bildirmişdir. Beləliklə, bununla da Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərinin yaxşı perspektivlərinin olması qətiləşmişdir. Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi Heydər Əliyevin xüsusi diqqəti mərkəzində olmuşdur. Həqiqətən də, təkcə 1994-1997-ci illərdə Azərbaycanla Ukrayna arasında 30-dək müxtəlif sənədlər imzalanmışdır (BizimYol, 2016).

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev də Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərinin inkişaf etdirilməsinə, əməkdaşlığın yeni istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinə xüsusi diqqət vermişdir. GUAM çərçivəsində Azərbaycan-Ukraynamünasibətlərinin inkişaf etdirilməsinin yeni imkanları meydana çıxmışdır. GUAM Azərbaycanla Ukrayna arasında iqtisadi inteqrasiyanın dərinləşdirilməsi üçün ən münasib format kimi nəzərdən keçirilirdi. Artıq qeyd etdiyimiz kimi, GUAM ölkələri arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi prioritet kimi müəyyənləşdirilmişdir. Xüsusilə də enerji sahəsində əməkdaşlıq iqtisadi təmasların özəyini təşkil edir. Bildiyimiz kimi, GUAM çərçivəsində həyata keçirilən enerji layihələrinin həlledici subyekti rolunda Azərbaycan Respublikası çıxış edir. Müvafiq olaraq GUAM çərçivəsində Azərbaycan-Ukrayna əməkdaşlığının əsas istiqamətini məhz enerji sahəsi təşkil edir. Belə ki, təkcə 2011-ci ilin ilk yarım ilində Azərbaycandan Ukraynaya onun tələbatının təxmini olaraq 25%-ni təşkil edən 1,5 milyon ton neft idxal olunmuşdur. Bu, Ukraynanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında böyük hadisə idi. Bundan sonra da enerji sahəsində Azərbaycan-Ukrayna əməkdaşlığı artan tempə inkişaf etmişdir. Bunu sübut edən vacib məqamlardan biri odur ki, hazırda Ukraynada Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinə məxsus yanacaq doldurma məntəqələri uğurla fəaliyyət göstərməkdədir. Ümumiyyətlə, GUAM çərçivəsində enerji sahəsində əməkdaşlıq bütün iştirakçı ölkələrin strateji maraqlarına cavab verir. Enerji sahəsində əməkdaşlığın əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirərək GUAM-ın baş katibi V. Çeçelaşvilinin demişdir: “Azərbaycan yeni bazara çıxış əldə etdi, Gürcüstan özünün tranzit imkanlarını reallaşdırdı, Ukrayna isə xammal mənbələrinin diversifikasiyasını əldə etdi” (GUAM, 2018c). V. Çeçelaşvili əlavə olaraq qeyd etmişdir ki, 1,5 milyon ton həcmində yanacağın təhlükəsiz şəkildə

Azərbaycandan Ukraynaya çatdırılması GUAM çərçivəsindəki nəqliyyat dəhlizinin böyük potensialından xəbər verir.

GUAM çərçivəsində Azərbaycan-Ukrayna əməkdaşlığı təbii ki, təkcə enerji sahəsini əhatə etmir. Ümumiyyətlə, Azərbaycanla Ukrayna arasında əməkdaşlıq çoxistiqamətlidir. GUAM çərçivəsində münasibətlərin inkişaf etdirilməsi isə tərəflər arasında əməkdaşlığın yeni perspektivli sahələrinin meydana gəlməsini şərtləndirmişdir. Belə ki, GUAM formatında əməkdaşlığın xüsusi diqqət yetirilən sahələrindən biri də azad ticarət zonalarının yaradılmasından ibarətdir. Bu istiqamətdə fəaliyyətin genişləndirilməsinin üzv ölkələr üçün əhəmiyyətini sübut edən əsas məqam ondan ibarətdir ki, 2002-ci ilin iyul ayının 20-də təşkilata üzv olan dövlətlər azad ticarət zonalarının yaradılması ilə bağlı razılaşma imzalamışlar (GUAM, 2018b).Müvafiq olaraq bu sahədə əməkdaşlıq Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərinin mühüm istiqamətinə çevrilmişdir. Razılaşmanın əldə olunmasından sonra üzv ölkələr, həmçinin, Azərbaycanla-Ukrayna arasında ticarət əlaqələrinin inkişafında nəzərəcarpacaq dinamiklik meydana gəlmişdir. Belə ki, tərəflər arasında ticarət dövriyyəsinin həcmi ilbəil əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Belə ki, 2006-cı ildə tərəflər arasında ticarət dövriyyəsinin həcmi 355 milyon dollar olduğu halda 2010-ci ildə 1,3 milyard dollar təşkil etmişdir (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2018).Sonrakı illərdə Azərbaycanla Ukrayna arasında ticarət dövriyyəsinin həcmində müəyyən azalmalar müşahidə olunmuşdur ki, bunu da Ukrayna tərəfin müəyyən texniki səbəblərlə izah etmişdir. Buna baxmayaraq, tərəflər ticari-iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi imkanlarını hər zaman nəzərdə saxlayırlar və onun genişləndirilməsi istiqamətində müvafiq addımlar atırlar.

Qeyd edək ki, 2002-ci ilin iyul ayında baş tutmuş Yalta Sammiti zamanı GUAM-a üzv ölkələr arasında digər mühüm bir razılaşma da imzalanmışdır. Bu razılaşmanın şərtlərinə görə təşkilata üzv ölkələr terrorizmə, mütəşəkil cinayətkarlığa və digər neqativ hallara qarşı birgə mübarizə aparmağı öz öhtələrinə götürmüşlər (GUAM, 2018a). Qeyd edək ki, bu, olduqca vacib razılaşma idi və GUAM çərçivəsində beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizə aparılması, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunması istiqamətində yeni imkanlar açdı. Razılaşmanın imzalanmasından sonra təşkilata üzv ölkələr arasında əməkdaşlığın yeni, daha vacib bir sahəsi də meydana gəlmiş oldu. Belə ki, bu saziş hər şeydən öncə üzv ölkələr arasında hərbi-

texniki əməkdaşlığın qurulması və inkişaf etdirilməsi zərurətini ortaya qoyurdu. Müvafiq olaraq Azərbaycanla Ukrayna arasında hərbi-texniki əməkdaşlığın təmin olunması və genişləndirilməsi istiqamətində ciddi addımlar atılmışdır. Bildiyimiz kimi, hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq üçün Ukraynanın geniş potensialı mövcuddur və Azərbaycan bu istiqamətdə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində maraqlıdır. Belə ki, hərbi kadrların hazırlanması, hərbi sənayenin inkişaf etdirilməsi və digər hərbi xarakterli istiqamətlərdə Ukrayna təcrübəsindən faydalanmaq Azərbaycan üçün əhəmiyyətlidir. Azərbaycanda hərbi sənaye sahəsinin fəal inkişaf etdirilməsi hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq üçün ölkəmizin real potensialının yaranmasını şərtləndirmişdir. GUAM çərçivəsində hərbi-texniki əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi həll olunmamış münaqişələrə malik olan üzv ölkələr üçün olduqca vacibdir. Bu, baxımdan, Azərbaycan GUAM çərçivəsində Ukrayna ilə hərbi-texniki əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə xüsusi önəm verir. Ukrayna tərəfi də öz növbəsində Azərbaycanın hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq imkanlarını yüksək qiymətləndirir. Ümumiyyətlə müşahidələr göstərir ki, GUAM çərçivəsində hərbi-texniki sahədə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi üzv ölkələr arasındakı enerji, nəqliyyat-kommunikasiya dəhlizlərinin etibarlı mühafizəsinə imkan yaradır (Гусейнов, 2002: 351). GUAM çərçivəsində Ukrayna ilə Azərbaycan arasında hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq həmçinin, dövlət sərhədlərinin etibarlı qorunması, hərbi təhsil müəssisələrinin işinin təkmilləşdirilməsi və s. istiqamətlərdə təcrübə mübadiləsi baxımından da olduqca əhəmiyyətlidir.

NƏTİCƏ

GUAM dövlətləri ərazilərində mövcud olan münaqişələrin həlli məqsədilə bir sıra tədbirlər görməkdədirlər. Belə ki, BMT və BMT sistemi təşkilatlarında birgə mövqedən çıxış edərək məqsədyönlü şəkildə iş aparmaq üçün GUAM dövlətləri arasında razılaşma əldə olunmuş, GUAM dövlətlərinin beynəlxalq təşkilatlar nəzdindəki Daimi Nümayəndəliklərinin fəaliyyət planları qəbul olunmuşdur. Bu istiqamətdə aparılan işlərin nəticəsi kimi “GUAM ərazisində uzanmış münaqişələr və onların beynəlxalq sülhə, təhlükəsizlik və inkişafa təsiri” adlanan 42 bənd BMT 61-ci sessiyasının gündəliyinə daxil edilmişdir. 5 dekabr 2007-ci il tarixində bu bənd altında eyni adlı qətnamə layihəsi baxılması üçün BMT Baş Assambleyasında rəsmi yayılmışdır. Hal-hazırda GUAM dövlətləri arasında qətnamənin qəbul olunmasına dair məsləhətləşmələr aparılır (Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi, 2018).

GUAM-a üzv ölkələr öz maraqlarının təmin olunması istiqamətində vahid mövqedən çıxış etməyi prinsiplial sayırlar. Məsələn, 2008-ci ilin mart ayının 14-də “Azərbaycanın işğal altında olan ərazilərində vəziyyətə dair” BMT qətnaməsinə bütün üzv ölkələr səs vermişlər. Qeyd etmək lazımdır ki, “dondurulmuş münaqişələr” məsələsini GUAM beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın prioritet istiqaməti kimi müəyyənləşdirmişdir. Göründüyü kimi, GUAM, ona üzv olan dövlətlər tərəfindən özlərinin xarici siyasi məqsədlərinə çatmaq üçün bir tribuna kimi istifadə edilir. Məsələn, Azərbaycan Gürcüstanı yuxarıda qeyd etdiyimiz qətnaməyə səs verməyə razı salmışdır. Bu isə o deməkdir ki, Gürcüstan və Azərbaycan GUAM çərçivəsində daha səmərəli qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər.

Qeyd edək ki, bir çox məqamlarla bağlı GUAM-ın fəaliyyəti tam qənaətbəxş hesab olunmur. Belə ki, hesab olunur ki, GUAM qarşısına qoyduğu məqsədlərinə çatması istiqamətində çox da təsirli fəaliyyət göstərə bilmir. Buna baxmayaraq, Azərbaycan GUAM çərçivəsində əlaqələrin inkişaf etdirilməsində maraqlıdır və özünün strateji maraqlarının reallaşdırılmasında GUAM formatında əməkdaşlığın bütün imkanlarından kifayət qədər səmərəli istifadə edir. GUAM-Azərbaycan münasibətlərinin hazırkı vəziyyəti, Azərbaycan tərəfinin konstruktiv mövqeyi sahəsində perspektivli görünür. (Xelilova, 2015).

Beləliklə, təhlillərimiz göstərir ki, GUAM-ın yaradılmasının başlıca məqsədi üzv ölkələrdə demokratikləşməni, iqtisadi inkişafı səmərəli təmin etməklə, yanaşı, həmçinin, onların Avropa interqasiyasını dərinləşdirməkdən ibarət idi. GUAM çərçivəsində üzv ölkələr siyasi, iqtisadi, sosial və hərbi sahələrdə səmərəli əməkdaşlıq üçün yeni imkanlar əldə etmişlər. Azərbaycan-Ukrayna münasibətləri GUAM çərçivəsində yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. GUAM çərçivəsində Azərbaycan-Ukrayna əməkdaşlığı ən istiqamətləri əhatə edir. Bu istiqamətlər içərisində enerji, nəqliyyat-kommunikasiya və hərbi sahələrdə əməkdaşlıq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

ƏDƏBİYYAT

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT STATİSTİKA KOMİTƏSİ (2018).
Xarici iqtisadi fəaliyyət-Ölkələr üzrə ticarət dövriyyəsi, müraciət
http://www.azstat.org/statinfo/consumermarket/az/xar_t.shtml,
tarixi:20.04.2018.

- AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI XARİCİ İŞLƏR NAZİRLİYİ (2018). Demokratiya və İqtisadi İnkişaf Naminə Təşkilat – GUAM, <http://www.mfa.gov.az/content/557>, müraciət tarixi:22.04.2018.
- BİZİM YOL(2016). “Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərində yeni dönəm başlaya bilər”, <http://www.bizimyol.info/news/70322.html>, müraciət tarixi:18.01.2016.
- XELİLOVA, H. (2015) . GUAM-Azərbaycan münasibətləri, <http://az.strategiya.az>, müraciət tarixi:10.01.2016.
- GUAM (2016). Организация за демократию и экономическое развитие – ГУАМ, <http://guam-organization.org/node/240>, müraciət tarixi:18.01.2016.
- GUAM (2018a). Протокол о сотрудничестве оперативных органов пограничных ведомств государств-участников ГУАМ, <http://guam-organization.org/node/814>, müraciət tarixi:12.03.2018.
- GUAM (2018b). Соглашение о создании зоны свободной торговли между государствами-участникамиГУУАМ (вступило в силу 10 декабря 2003 года), <http://guam-organization.org/node/809>, müraciət tarixi:12.03.2018.
- GUAM (2018c). Чечелашвили В.: “Благодаря ЗСТ ГУАМ Украина компенсировала 11% дефицита своего внешнеторгового баланса”, <http://guam-organization.org/node/1041>, müraciət tarixi:12.03.2018.
- KƏNGƏRLİ, Rauf (2013). “Azərbaycan – Ukrayna münasibətləri müasir dövrün çağırışları çərçivəsində dinamik inkişaf edir”, Xalq Qəzəti, <http://www.xalqqazeti.com/az/news/analytics/39780>, müraciət tarixi:15.01.2018.
- ŞAHMURADOV, A. Ş. (2011). “GUAM çərçivəsində Azərbaycan-Ukrayna əlaqələri”, *Bakı universitetinin xəbərləri (Humanitar elmlər seriyası)*, No 4, Bakı, s.100-107
- ГУСЕЙНОВ, В. (2002). Каспийская нефть, Экономика и геополитика, Москва: Олма-Пресс.